

100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü

The Statute of Karabag at the Light of International Law Covenants of 100 Years

Alaeddin Yalçinkaya

Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Political Science, Department of International
Relations, Istanbul/Turkiye

E-posta: alaeddinyalcinkaya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5553-0314

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makale / Research Article

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış-Aralık/Winter-December

Geliş/Received: 28 Eylül/September 2023

Kabul/Accepted: 12 Kasım/November 2023

Yayın/Published: 30 Aralık/December 2023.

Atıf/Cite As

Yalçinkaya, Alaeddin. "100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü". *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2023), 12/39, 213-230.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi ve intihal tespit edilmemiştir. /This paper was checked for plagiarism. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Alaeddin Yalçinkaya)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Alaeddin Yalçinkaya % 100

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi>

e-mail to: demokrasiplatformudergisi@gmail.com **Publisher** Serkan Yorgancılar, Ankara-Turkiye.

Öz

Devletin ülkesine ait toprak parçasının veya bir toprak parçasının hangi devlete ait olduğu konusundaki uluslararası hukuk temellerine dair, önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Egemenliğe konu olan bir alanın hangi devlete ait olduğu başta sözleşmeler olmak üzere kabul edilen hukuki sebeplere dayanmalıdır. Karabağ'ın hukuki statüsünün dayanağı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ilanı demek olan 1991 Almatı Deklarasyonu olup bunun da temelini 1936 Sovyet Anayasası oluşturmaktadır. Azerbaycan'a bağlı özerk bölge olarak bu statü bağımsızlık sonrası Ermenistan'ın da imzaladığı birçok hukuki belge yanında 1993'de konuyla ilgili dört ayrı BM Güvenlik Konseyi kararıyla teyit edilmiştir. Ermenistan, 27 yıllık işgal boyunca Karabağ'ı ilhak ettiğini ilan etmediği halde burada sözde bir Ermeni devletinin, Artsakh'ın kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Bununla beraber bu sözde devlet, Ermenistan dahil hiçbir BM üyesi ülke tarafından tanınmamıştır. Bunun yanında Sovyetler Birliği döneminde alınan fakat Sovyet iç hukuku açısından geçerlilik kazanmadığı gibi uluslararası hukuk açısından da anlamsız olan bazı kararları gündemde tutarak uluslararası kamuoyu desteğini alma stratejisini sürdürmüştür. Bu bölümde Karabağ'ın Bolşevik İhtilali öncesindeki statüsü özetlendikten sonra günümüze kadar bu konudaki iç hukuk ve uluslararası hukuk düzenlemeleri ele alınmaktadır. Çalışmanın temelini, uluslararası hukukta egemenlik kazanma ve kaybetme usulleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ, Ülke Kazanma Sebepleri, Uluslararası Hukuk, Azerbaycan-Ermenistan Savaşı

Abstract

There are important regulations that determine the basis of international law as to which piece of land belongs to a state or to which state a piece of land belongs. The state to which an area subject to sovereignty belongs should be based on accepted legal reasons, especially international treaties. The basis for the legal status of Karabakh is the 1991 Almaty Declaration, which also means the declaration of the dissolution of the Soviet Unions, and the basis for this is the 1936 Soviet Constitution. This status as an autonomous region affiliated with Azerbaijan was confirmed by four separate UN Security Council resolutions on the subject in 1993, as well as many legal documents signed by Armenia after independence. Although Armenia did not declare that it had annexed Karabakh during the 27-year occupation, it established a so-called Armenian state, Artsakh, here. However, Artsakh has not been recognized by any UN member state, including Armenia. In addition, it continued its strategy of gaining international public support by keeping on the agenda some decisions taken during the Soviet Union period, which are not valid in terms of Soviet domestic law and were meaningless in

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

terms of international law. In this section, after summarizing the status of Karabakh until the Bolshevik Revolution, domestic law and international legal regulations on this issue until today are discussed. The basis of the study is the procedures for gaining and losing sovereignty in international law.

Keywords: Karabakh, Reasons for Winning a Country, International Law, Azerbaijan-Armenia War

Giriş

Ülkeyi oluşturan bir toprak parçasının hangi gerekçe ile söz konusu devlete ait olduğunun uluslararası hukuk açısından kabul edilebilir dayanakları bulunmaktadır. Antik çağlardan beri aynı toprak parçası üzerinde halef-selef yoluyla egemen bir devletin, söz konusu alandaki hakkının da geçerli uluslararası hukuk ilkeleri açısından temeli olmalıdır. Bir devletin veya halkın tarihte bir dönem boyunca bir toprak parçası üzerinde egemen olması, bugün de oraya sahip olma hakkını vermemektedir. Çünkü aynı toprak parçası üzerinde tarih boyunca genellikle birçok milletlerin egemenliği söz konusu olabilmıştır. Bununla beraber mesela yakın dönem antlaşmalarına dayanmayan Türkiye'nin iç Anadolu bölgesindeki egemenliği selefi Osmanlı'nın asırlarca bu bölgede hakim olmasına dayanmaktadır. Bu anlamda dünyadaki birçok ülkenin, "kuvvet haktır" prensibinin geçerli olduğu klasik dönemde, selef devletin sahip olduğu arazide, aksine bir sözleşme veya diğer hukuki gerekçe olmadığı sürece egemenlik hakkı bulunmaktadır. Sadece tarihte bir dönem bir bölgedeki egemenliğe dayanarak bugün de hak iddia etmek, bu yönde ideolojik veya stratejik yapılanmaya gitmek ise bir nevi irredentizm olarak uluslararası hukuka aykırı kabul edilmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Ermenistan, 19. Yüzyılda baskı, tehdit, teşviklere dayalı göçlerle oluşturulmuş sun'î bir devlettir. Ermenistan'ın başkenti Erivan, asırlarca Revan Türk Hanlığı'nın merkezi olup 19. Yüzyıla kadar buradaki Ermeni nüfusu yüzde beşi geçmemiştir. Buna karşın bugünkü Ermenistan'ın varlığı ve sınırları, uluslararası hukuk açısından geçerlidir. Aynı coğrafyada 19. Yüzyıl öncesinde nüfusunun yaklaşık yüzde doksanını oluşturan, genellikle Osmanlı veya İran'daki Türk hanedanlığına tabi Revan hanlığı veya bunun halefi yapılanmalar bulunmuştur. Bununla beraber günümüzdeki Ermenistan sınırlarının, belirtildiği gibi geçerli uluslararası hukuk temeli bulunmaktadır. Ermenistan parlamentosunda gündeme gelen, 27 yıllık işgal, ihlal ve soykırım suçları tazminatı olarak Zengezur bölgesinin Azerbaycan'a bırakılmasıyla

barışın korunması aşamasındaki toprak değişimi de yine uluslararası hukuk temelli bir işlem olacaktır. Ancak, Karabağ bölgesinde geçmişte Ermeni krallıklarının egemenliği iddiası, doğru olsa dahi günümüz uluslararası hukuk açısından anlamsızdır. Milattan önce ve sonra bir kaç asırlık, genellikle bölgedeki büyük devletlerin vassalı durumundaki kısa süreli Ermeni krallıklarının toprakları ve egemenlik süreleri tarihi gerçeklere aykırı olarak çarpıtılmaktadır. Bu alanda bölgede büyük devlet kuran Urartularını Ermeniler olarak kabul etmek ise bütünüyle tarihi gerçeklere aykırıdır.

Uluslararası hukuk açısından anlamı olmadığı halde Ermenistan'ın, yakın tarihteki gerçeklerin açıkça çarpıtılması veya belgelerle sabit olan gerçeklerin açıkça inkârı anlamındaki iddialarına sıkça rastlanmaktadır. Bölgedeki devletler, egemenlik bölgeleri, etnik yapı, yiyecek-içecek-giyecek kapsamındaki üretim tarzı ve kültürel hayat çerçevesindeki propaganda veya çarpıtmaların önemli ölçüde kamuoyu oluşturma boyutu bulunmaktadır. Bu bölümde günümüz uluslararası hukuk açısından geçerli olan kaynaklar özetlenmekle birlikte antik çağlardan günümüze bölgenin İran hanedanları, İslami fetihler ve Türk devletleri tarafından yönetildiği, bu bölgenin egemenliği konusunda genellikle Türk hanedanlar arasında birçok savaşlar ve ertesinde barış antlaşmaları imzalandığı, fakat bu süreçte bir Ermeni varlığının bilinmediği görülmektedir. Buna karşın özellikle 20. Yüzyıl başından itibaren Rusya ve batının da desteği ile bölgedeki Türk varlığını yok ederek Türk gücünü zayıflatma, asimile etme, kırma aşamalarından sonra topraklarını ve zenginliklerini ele geçirme stratejisi uygulanmaktadır. Böylece sömürgeci devletlerin bir anlamda müttefiki veya acentası olarak bölgede ekonomik olarak güçlü devlet kurma, mevcut devleti genişletme hedefi, temel gündem maddesi haline gelmiştir.¹

Daha önce İran Sâsâni devletinin sınırları içinde olan bugünkü Karabağ'ın bulunduğu bölge 7. Yüzyılda râşit halifeler döneminde fethedilerek hilafet merkezinin tayin ettiği valiler tarafından yönetildi. Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İldenizliler, Moğollar, Harzemşahlar, İlhanlılar, Timur İmparatorluğu, Karakoyunlular ve Akkoyunlular'dan sonra Osmanlı ve Safeviler arasındaki rekâbet bölgesi haline geldi. Tarih boyunca Karabağ adıyla bölgede kurulan tek devlet, 1748'de Penah Ali'nin 1756'da merkezini Şuşa'ya taşıdığı hanlıktır. Aynı dönemde Rusya'nın bölge üzerindeki stratejileri de dikkate alınarak yine bir Türk olan Afşar

¹ Betül Karagöz Yerdelen, "Eşi Görülmemiş Tarih Hırsızlığı' Karabağ'ın Ermenileştirilmesi Projesi ve 'Kadim Vatan'da Ermeni Terörüyle İnşa Edilen 'Uluslararası Cehennem'", *Kadim Vatan Karabağ*, haz. Betül Karagöz Yerdelen – Alâeddin Yalçınkaya – İrade Memmedova (İstanbul, Divan Kitap, 2023), 21.

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

Hanedanlığının o dönem İran'da yönetisi olan Âdil Şah'ın fermanıyla Penah Ali, Karabağ Hanı olarak tanındı. Aynı dönemde bölge nüfusunu oluşturan diğer Türk ve Müslüman halklar savaşımsızın Penah Ali'ye bağlılıklarını bildirdiler.² Bu gerçekler Ortaçağ'dan itibaren bölgede bir Ermeni egemenliği veya egemenlikte etkili olacak seviyede Ermeni nüfusunu olmadığını göstermektedir.

Belirtmek gerekir ki başta Karabağ olmak üzere Azerbaycan ve Türkiye'ye ait topraklardaki egemenliğin uluslararası hukuk temeli, bir kısmı zikredilen Türk devletlerinin halefi olmalarından ziyade, geçerli uluslararası hukuk düzenlemeleridir. Bununla beraber söz konusu düzenlemelerin, uti possidetis olarak da bilinen mevcut/devralınan durum, savaş öncesi, yahut işgal/sömürge öncesi sınırlar dayanağı bulunabilmektedir. Mevcut veya önceki egemenlik boyutunun kabulü de yine sözleşmeler veya ilgili düzenlemelerle geçerlilik kazanabilmektedir.

1. Uluslararası Hukukta Egemenlik Kazanma Usulleri

Devletin ülkesini oluşturan toprağı kazanmanın asli sebepleri fetih, işgal, devir, katılma, dağılma ve zamanaşımı olarak kabul edilmiştir. Bunlardan herhangi biri bulunmadığı takdirde tali sebepler olan keşif, coğrafi bitişiklik/devamlılık, self determinasyon, uti possidetis dikkate alınır. Asli veya tali sebeplerin hangisinin geçerli olduğu da yine sözleşmelerle belirlenir.³

Günümüzde fetih, geçerli bir egemenlik gerekçesi olmadığı halde mevcut haritalardaki devletlere ait toprakların önemli bir kısmı, BM öncesinde fetihle elde edilmiştir. Bu durumda genel hukuk ilkesi olarak "kazanılmış haklara saygı" kuralı devreye girmektedir. Öte yandan çatışmaya konu olan bir bölgenin barış sürecinde yapılan antlaşma ile kazanan tarafta kalmasının BM sistemindeki dayanağı fetih değil fakat devre konu olan sözleşmedir. Çünkü herhangi bir sözleşme olmadan sadece savaşta galip gelerek toprak üzerinde egemenlik kurmak günümüz hukukunda geçersizdir.⁴

Toprak kazanma gerekçesi olarak uluslararası hukukta işgal, daha önce hiçbir devletin egemenlik alanında olmayan bir bölgede (res nullius) otorite kurarak hakimiyet sağlama demektir. Daha önce sahipsiz olan örneğin bir adanın keşfedilmesi, bu alanda otorite kurulup işgal sağlanmadıkça tali (ikincil) egemenlik

² Tofig H. Necefli – Ahmet N. Özdal, "Karabağ Tarihin Genel Hatları: Ortaçağ'dan Rus İşgaline Kadar Karabağ", *Kadim Vatan Karabağ*, haz. Betül Karagöz Yerdelen – Alâeddin Yalçınkaya – İrade Memmedova (İstanbul, Divan Kitap, 2023), 343-354.

³ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, ed.: Reşat Volkan Günel (Ankara: Savaş, 2019), 153-154.

⁴ Peter Malanczuk, *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, Seventh Revised Ed. (London and New York: Routledge, 1997), 151.

sebebi kabul edilmektedir. Genellikle keşfin arkasından işgal geldiği halde keşfeden bir ülke otorite kurmadığından (işgal etmediğinden) bir başka ülkenin bunu gerçekleştirmesiyle egemenlik hakkının söz konusu olduğu örnekler vardır. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgalindeki, "işgal" ise geçerli hukuk kurallarına göre başka devletin egemenliğinde olan topraklarda otorite kurmak, gasp etmek anlamındadır. Belirtmek gerekir ki bu anlamdaki her işgal, ilhak kararı ilan edilmedikçe egemenlik kurulmuş anlamına gelmez. Ermenistan, yıllarca Azerbaycan topraklarını işgal ettiği halde muhtemel uluslararası tepki ve yaptırımları dikkate alarak ilhak ettiğini, egemenlik kurduğunu ilan etmemiştir. Bununla beraber dolaylı yollarla bu yöndeki girişimlerine aşağıda temas edilmektedir.

Devir, katılma, dağılma genellikle bir sözleşmeye dayanan egemenlik sebebi olup BM sisteminde yeni egemenlik alanlarının en yaygın dayanaklarını oluşturmaktadır. Devre söz konusu toprak parçası üzerindeki egemenlik hakları, devir sözleşmesinin yürürlüğe girmesiyle birlikte devralan ülkeye geçmiş olur.⁵ BM öncesinde de savaşmaksızın bir arazi parçasının başka bir ülkeye devredildiği örnekler vardır. Çarlık Rusyası'nın Alaska'yı para karşılığı olarak ABD'ye devretmesi ilginç örneklerdendir. Yugoslavya'yı oluşturan federe devletlerden Bosna-Hersek'in sınırlarının temelini oluşturan Yugoslav anayasal sistemine göre kendisine ait topraklarının bir kısmını diğer cumhuriyetlere devretme sebebi Dayton Antlaşması'dır. Ancak bu antlaşmaya giden yol ise Sırbistan ve Hırvatistan'ın kuvvet kullanarak Bosna-Hersek topraklarını zaptetmesi ve soykırıma varan katliam yapmasıdır. Soğuk Savaş'ın sona erme sürecinde Doğu Almanya'nın Federal Almanya'ya katılması veya bağımsız Hatay Cumhuriyeti'nin 1939'da Türkiye'ye katılması, bu alanda önemli örneklerdendir. Sovyetler Birliği'nin veya Yugoslavya'nın dağılması ile bağımsızlığını ilan eden devletler de aslında belirli sözleşmeler sürecinde önceki dönem anayasal sisteminden miras kalan sınırlar üzerinde egemenlik tesis etmişlerdir. Aşağıda ele alınacağı üzere Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ilanı demek olan 1991 Almatı Deklarasyonu, aynı zamanda 1936 Sovyet Anayasası çerçevesindeki cumhuriyet ve özerk birim sınırlarının kabul ettiğini duyurur. Çekoslovakya'nın, her hangi bir savaş, çatışma veya sömürü süreci olmaksızın, iki toplum temsilcilerinin bir gecede Çekya ve Slovakya olarak dağılması da bu alanda ilginç örneklerdendir.

⁵ İlyas Doğan, *Devletler Hukuku* (Ankara: Astana Yayınları, 2016), 373-376.

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

Geçerli hukuk kurallarına göre bir toprak parçasında egemen olduğu halde belirli bir süre diğer devletin işgal ve otorite kurmasına, fiili egemenlik iddialarına karşı harekete geçmeme, en azından bu eylem ve iddiaları protesto etmeme zamanışımından dolayı diğer ülkenin hukuken egemen olma sebebini teşkil etmektedir. Mesela Yemen'e ait olan bir adada Cibuti'nin egemenlik sebebi 10 yılı aşkın bir süre boyunca Yemen'in sessiz kalması, protesto veya benzeri işlemlerde bulunmaması gerekçesini, Uluslararası Adalet Divanı kabul etmiştir. Belirtmek gerekir ki Azerbaycan topraklarının yaklaşık beşte birini 27 yıl boyunca işgal eden Ermeniler açısından zamanışımı söz konusu değildir. Bununla beraber Ermenistan ve desteklediği ülkeler ile bu süre zarfında bir anlamda havanda su döven AGİT Minsk Grubu, işgali sürdürerek Azerbaycan'ı barış antlaşması yaparak topraklarını devretmeye zorlamışlardır.

Asli sebepler olmadığı takdirde yukarıda sayılan tali sebepler dikkate alınır. Bunlar arasında self-determinasyon ilkesi, Karabağ'ın merkezi Hankendi'deki Ermeni nüfus dikkate alınarak zaman zaman gündeme getirilmektedir. Yakın dönem tarihi ve ismi ile bir Türk kenti olan bu şehirdeki Türkler 19. Yüzyıldan itibaren baskı, işkence ve soykırım ile sürülüp yok edilirken Ermeni göçü teşvik edilmiş, sonuç itibariyle merkezdeki Ermeni sayısı artmıştır. Ancak böyle bir süreç yaşanmadan da bir bölgenin nüfusunun başka bir etnik gruptan olması, o grubun self-determinasyon kapsamında bağımsızlık istemesi, uluslararası hukuk açısından geçerli bir sebep değildir. Katalonya örneğinde olduğu gibi nüfusun yaklaşık %95'i bağımsızlık istediği halde İspanya kabul etmediğinden bu referandum geçersiz sayılmıştır. Ancak Batı Avrupalı sömürgecilerin Afrika ve diğer sömürgelerdeki egemenliklerine karşı yerlilerin self determinasyon hakları kabul edilmektedir. Bu durumda işgal döneminde Ermenistan destekli olarak Hankendi (Stepanakert) merkezli Artsakh adıyla bağımsızlığını ilan devletin, buradaki Ermenilerin self-determinasyon hakkına dayandığı iddiasının uluslararası hukuk açısından geçerliliği yoktur. Öte yandan bu geçersizliğin temelini, bölgedeki nüfusun gerçekten ne kadarının Ermeni olduğu dolayısıyla ne kadarının bağımsızlık istediği değil de bir egemen devlet bünyesinde başka bir etnik grubun, sadece self determinasyona dayanarak bağımsızlığının kabul edilemeyeceği kuralı oluşturmaktadır.⁶

Sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazananlar veya bir devletin dağılmasıyla ortaya çıkan devletlerin sınırları genellikle bu süreçteki sözleşmelerle belirlenir. Genellikle selef devletin iç hukuk düzenlemesi dağılma sonrasında halef devletler

⁶ İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, 256.

arasında uluslararası hukuk kaynağı olarak ülkeler arasındaki sınır haline gelmektedir. Bu aşamadaki sözleşmeler, belirleyici olmaktadır. Belirtmek gerekir ki bir devletin iç hukuk düzenlemesinin sonraki aşamalarda uluslararası hukuk referansı haline gelmesinin kaynağı iç hukuk hükmü olmayıp fakat uluslararası sözleşmeye konu olmasıdır. Bununla beraber herhangi bir sözleşme yapılmadığı halde sınırlar konusunda uzlaşmazlık bulunması halinde, yukarıda belirtilen asli kazanma usullerinden birinin bulunmaması durumunda yardımcı kaynak olarak *uti possidetis* kapsamında önceki sınırlar, yani selef devletin sınır düzenlemeleri dikkate alınabilmektedir. Karabağ'ın statüsü ile ilgili aşağıda ele alınacak olan Sovyet dönemindeki iç hukuk düzenlemeleri ile, bu düzenlemelere dayanan uluslararası hukuk mutabakatları bulunmaktadır. Bundan dolayı Azerbaycan ve Ermenistan'ın ülke sınırları tartışmasız olarak her iki ülkenin egemenlik bölgeleri haline gelmiş olup bu durum BM Güvenlik Konseyi kararlarında da teyit edilmiştir.

2. Sovyetler Birliği Döneminde Karabağ ile İlgili Düzenlemeler

18. ve 19. yüzyılda kuzeyi ve güneyi ile Kafkasya'da yaklaşık yarısı Türk yarısı Türk olmadığı halde Müslüman olan Azerbaycan, Bakü, Dağıstan, Derbent, Gence, Kabartay, Kalmuk, Karabağ, Kuba, Kumuk, Lenkoran, Nahçıvan, Revan, Şeki, Şirvan, Şuşa gibi hanlıklardan oluşmaktadır. Bunlar zaman zaman İran ve Rusya'nın tehdidine maruz kaldıkları veya nüfuz bölgesi haline geldikleri halde Osmanlıya bağlılıkları konusunda birçok belge bulunmaktadır. Burada geçen bağlılık veya sadakat bölgenin siyasi ve nüfus yapısı hakkında fikir vermekte olup Osmanlı'nın egemenlikten çok bölgede nüfuzu söz konusu idi. Mesela 25 Temmuz 1779 tarihli belgede "Azerbaycan hâkimleri arasında Padişah'a sadâkatiyle bilinen Şuşa ve Karabağ Hanı İbrahim Han'a.." ifadesi geçmektedir.⁷ Belirtmek gerekir ki bu tür belgelerin günümüzdeki egemenlik kapsamında uluslararası hukuk açısından anlamı olmamasına karşın Ermeni lobisinin bölge tarihini ve demografik yapısını çarpıtarak yeni düzenlemeler yapma yönündeki propagandaları açısından önemlidir.

Bolşevik ihtilali öncesinde Kafkasya'da Erivan merkezli Ermenistanlaştırma stratejisinin parçası olarak Karabağ'a da Ermeni göçü teşvik edilmiş, aynı süreçte kuzeyden güneye anti-Türkizm politikaları çerçevesinde Türk varlığı yok edilmeye çalışılmıştır. Gerek Ermeni göçünün teşviki, gelen Ermenilerinin yerleştirilmesi, gerekse buradaki Türklerin baskı veya ödülle mallarına el konulması konusunda

⁷ BOA, *Cevdet, Hâriciye* (3866).

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

birçok kararnameler bulunmaktadır.⁸ Bolşevik ihtilali sonrasında da bu yönde önemli düzenlemeler yapılmıştır. Mesela 1871'de o dönem Gence'ye bağlı Karabağ yöresinde Türklerin nüfusu 878.000 olduğu halde Rusların göç konusundak teşvik ve desteklerine rağmen Ermeni nüfusu 292.000 olarak tespit edilmiştir.⁹

Henüz cumhuriyet ilan edilmeden TBMM Hükümeti ile Moskova'daki Bolşevik yönetimi arasında 3 Aralık 1920'de, Osmanlı temsilcilerine imzalanan Gümrü Antlaşması'nda belirlenen sınırların teyit edildiği 16 Mart 1921 Moskova antlaşması, aynı zamanda Ermenistan ve Azerbaycan sınırlarını da belirlemiştir. Bu sözleşmede ismi geçmediği halde Karabağ, Azerbaycan sınırları içinde gösterilmiştir. Öte yandan Ermenistan'ın genişleme programı içine aldığı, Karabağ'da olduğu gibi birçok katliamların uygulandığı Nahçıvan, Türkiye'nin garantörlüğünde Azerbaycan'a ait Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti olarak kabul edilmiştir. Moskova Antlaşması ile belirlenen sınırlar 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması ile Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile ayrı ayrı imzalanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰ Sovyet sonrası Ermenistan'ın, egemen devlet olduğu iddiasıyla tek taraflı olarak bu sözleşmelerin sınırlarla ilgili hükümlerini kabul etmemesi hukuken geçersizdir. Çünkü Ermenistan'ın tek taraflı olarak topraklarında egemenlik iddiasında bulunduğu ülkeler de egemen olup ancak ortak mutabakat ile selef ülkenin imzaladığı sözleşme değiştirilebilir. Bağımsızlık Deklarasyonu ile Ermenistan, Batı Ermenistan olarak adlandırdığı Doğu Anadolu'yu ülkesinin parçası olarak ilan etmişse de bunun hukuken hiçbir geçerliliği olmayıp sadece Ermenistan'ın saldırgan ve yayılcı politikalarının delili olarak görülmektedir.¹¹

Belirtildiği gibi Bolşevik İhtilali ertesinde Moskova yönetiminin teşviki ile Hankendi ve Şuşa civarına Ermeni nüfusunun yerleştirilmesi hızlandırılmış, teşvik edilmiştir. 1923 yılında merkezi Hankendi (Stepanakert) olmak üzere Özerk Dağlık Karabağ (Nogorno Karabağ, Yukarı Karabağ) Oblastı oluşturuldu. Bu süreçte Ermeniler her fırsatta Karabağ'da hak iddia etmeye başladılar. Mondros Mütarekesi şartları gereği Osmanlı askerlerinin bölgeden çekilmesinden sonra bölge bir süre İngilizlerin kontrolünde kaldı. Ermenilerin İngiliz idaresinden, bu yöndeki taleplerine karşın yapılan araştırma üzerine İngiliz kuvvetleri komutanlığı, 28.1.1919

⁸ Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, Etnik Düğünden Küresel Kördüğümüne* (Ankara: Lalezar Kitabevi, 2006), 311.

⁹ Abdullah Saydam, "Rus Sömürgeciliği'nde Uygulanan Demokrafik Yöntemler: Kırım ve Kafkasya Örneği" *Avrasya Etüdüleri*, 3/2 (1996), 123.

¹⁰ Funda Arslan Bilgin, "Kafkasya'nın Sovyetleştirilmesi ve Türkiye-Kafkasya İlişkileri", *Karadeniz Araştırmaları*, 20/77 (2023), 37.

¹¹ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi* (İstanbul: Beta, 1996), 26.

tarihli tebliğ ile bölgenin demografik yapısını dikkate alarak Karabağ'ı Azerbaycan topraklarına dahil etti.

1918-1920 arasında yaşayan Milli Azerbaycan Cumhuriyeti de Karabağ'ı kendisine bağlı bir vilayet olarak yönetmiştir. Nisan 1920'de gerçekleşen Sovyet istilası ile Milli Azerbaycan Cumhuriyeti yıkıldı ve Sovyet yönetimi Karabağ ve Nahçıvan'ı, bir süreliğine Ermenistan'a "hediye etti". Yukarıda temas edilen TBMM-Sovyet yönetimi arasındaki Mart 1921 sözleşmesi ile her iki bölge Azerbaycan'a iade edildi. Bununla beraber 1923 yılında yapılan idari bir düzenleme ile Ermeni nüfusunun yoğunluğu gerekçesiyle yine Azerbaycan'a bağlı bölge özerk birim haline getirildi. SSCB'nin dağılmasına kadar geçerli olan ve 1991 Almatı Deklarasyonu ile uluslararası hukuk kaynağı haline gelen 1936 Sovyetler Birliği Anayasası'nın 23. Maddesi ile de bu özerklik teyit edilerek "Nogorno-Karabağ Özerk Bölgesi'nin Azerbaycan SSC'ne" bağlı olduğu hükmü getirildi.¹²

Kızılordu'nun 1920'de Güney Kafkasya'ya girmesinden sonra Karabağ ve Nahçıvan'ın Ermenistan'a bırakılma kararının Sovyet döneminde de uygulama programı veya alanı olmamıştır. Bununla beraber Ermenistan, havada kalan söz konusu kararı, Karabağ üzerinde hukuki sahiplik gerekçesi olarak her fırsatta öne sürmektedir. Halbuki bundan yaklaşık bir yıl sonra imzalanan uluslararası sözleşme ile her iki birimin Azerbaycan'a ait olduğu hükmü getirilmiş, bu hüküm belirtildiği gibi 1936 Anayasası'nda da yer almıştır. Belirtmek gerekir ki Genel Hukuk İlkeleri, Sözleşmeler Hukuku ve diğer ilgili uluslararası hukuk usulleri açısından birçok yönüyle geçersiz olan bu iddiaları, Ermeni çevrelerin her fırsatta gündeme getirmeleri, propaganda gücü ile kamuoyu oluşturmak ve baskı, işgal gibi yöntemlerle bölgeyi ele geçirme amacına dayanmaktadır. Bu süreçte fiili durumu hukukileştirme, yani batının desteği ile Azerbaycan'ı topraklarından vazgeçirecek sözleşmeleri imzalamaya zorlama girişimleri de her aşamada görülmüştür.

II. Dünya Savaşı sonrasında Stalin'in Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı istemesi, en azından bu konuda İngiliz diplomatlara bu anlamdaki beyanatının arkasında aynı zamanda Ermenistan'ın saldırgan hedefleri bulunmakta olup Karabağ konusundaki iddialar da bu kapsamdadır. Nitekim Ermenistan ve diaspora Ermenileri, 1960'lardan itibaren nüfusunun %70'i Ermeni olduğunu iddia ederek Karabağ'ın Ermenistan'a bırakılması heveslerini yeniden gündeme getirdiler. Ermeni yazar Sero Hanzadyan, 1977'de Brejnev'e Karabağ'ın Ermenistan'a devrini talep eden bir dilekçe

¹² Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976), 591.

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

göndermiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılma emarelerinin başladığı 1986 ve 1987'de de Ermeniler gösteriler düzenleyerek Karabağ ve Nahçıvan'ın Ermenistan'a bağlanmasını istediler.¹³

1988'de Erivan'da yüzbini aşkın katılımla yapılan gösterilerde de Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması talebi dile getirildi. Moskova yönetimi bu talepleri sempatiyle karşılamasına rağmen başta Rusya Federasyonu olmak üzere cumhuriyetlerdeki özerk bölgeler ve sınırlar konusundaki muhtemel taleplerin yolunun açılmasını güvenlik açısından tehlikeli bularak reddetti. Aynı süreçte Ermeni iddialarına karşı gösteriler Azerbaycan'da başladı, Sovyet yönetiminin müdahalesi ile Ermenilerin de yaşadığı Sumgayit'te 32 Türk öldü. Gösterilerin devam etmesi üzerine 1989 başında Yüksek Sovyet Prezidyumu, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi yönetimini Azerbaycan'dan alarak özel bir komisyona bırakılmasına karar verdi.¹⁴ Ermenistan'ın Karabağ'ı sahiplenme konusunda öne sürdüğü en önemli belgelerden olan bu kararname iç hukukta dahi uygulamaya geçmediği gibi aşağıda ele alınacağı üzere Sovyet sonrası bölge sınırlarını belirleyen uluslararası sözleşmelerin temelini Azerbaycan'a tabi Karabağ Özerk Bölgesi kaydının bulunduğu 1936 Anayasası oluşturdu. Bununla beraber Ermenistan, partide, bürokraside ve ordudaki ağırlığını kullanarak Karabağ'ı ele geçirmek üzere harekete geçti.¹⁵

3. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Karabağ ile İlgili Düzenlemeler

Sovyetler Birliği'ni oluşturan 15 cumhuriyetin bağımsızlık sonrası ülke sınırları, SSCB'nin dağılmasıyla uluslararası hukuk gereklerine göre asli usullerden dağılmayı belirleyen sözleşmelerle belirlenmiştir. Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu tespit eden sözleşmeler, bir kısmına temas edilecek olan bir çok uluslararası mutabakat ile de teyit edilmiştir. Şayet bu sözleşmeler olmasaydı dahi yardımcı usuller açısından da yine Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğu görülmektedir.

Almatı Deklarasyonu, Sovyetler Birliği'nin dağılma beyannamesi olarak bilindiği halde buna tekaddüm eden 8 Aralık Minsk Deklarasyonu aşaması bulunmaktadır. 8 Aralık 1991'de Minsk'de toplanan 3 Slav cumhuriyet Rusya,

¹³ Nadir Devlet, *Çağdaş Türk Dünyası* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989), 121.

¹⁴ Raymond E. Zickel, *Soviet Union, a Country Study* (Washington D.C.: Library of Congress, 1991), 202.

¹⁵ Elkhan Nuriyev, "Geopolitical Breakthrough and Emerging Challenges: The Case of the South Caucasus", *Perceptions, Journal of International Affairs*, 6/2 (2001), 140.

Ukrayna ve Beyaz Rusya, Minsk Antlaşması'nın imzalayarak Sovyetler Birliği'nin dağıldığını ilan etmişlerdir. Bu antlaşmanın 5. maddesine göre "Taraflar her diğer tarafın ülke bütünlüğünü ve topluluk çerçevesindeki mevcut sınırlarını tanır ve buna saygı gösterir". Kafkasya ve Türkistan cumhuriyetlerini dışarda bırakan bu sözleşme üzerine Nursultan Nazarbayev'in girişimiyle belirtilen üç cumhuriyetlerle birlikte Ermenistan'ın da dahil olduğu eski Sovyet cumhuriyetleri 21 Aralık 1991'de toplanarak Almatı Deklarasyonu'nu yayınlamıştır.¹⁶ Mevcut sınırların dokunulmazlığı ve birbirlerinin ülke bütünlüğüne saygı, bu deklarasyonda tekrarlanmış olup Azerbaycan ve Ermenistan tarafından da imzalanmıştır. Ermenistan'ın gerek eski Sovyet cumhuriyetleri olan komşuları Azerbaycan ve Gürcistan ile gerekse Türkiye ile olan sınırlarını tanımaktan kaçınması veya sınırların geçerliliğini reddetmesi, onu uluslararası hukuk açısından haklı çıkaramaz. Bölgenin yakın veya uzak tarihi de Ermeni iddialarını reddettiği halde kendi lehine yorumladığı bazı tarihi gerçekler de uluslararası hukuk açısından anlamsızdır.¹⁷

1991 Almatı Deklarasyonu kapsamındaki sözleşmelerle kabul edilen mevcut sınırlar, daha sonraki birçok sözleşme ile teyit edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: 20 Mart 1992'de Kiev'de BDT bünyesinde barışı koruma ve askeri gözlemciler ile ilgili bir anlaşma, 15 Mayıs 1992'de Taşkent'de ortak güvenlik konusundaki anlaşma, 22 Ocak 1993'de Minsk'te BDT devlet başkanları konseyinin kurulması ve oluşturulması kapsamında iki sözleşme, BDT Şartı olarak bilinen sözleşme ve 24 Eylül 1993'de Moskova'da BDT üyesi liderlerinin imzaladıkları insan hakları ve temel özgürlükleri ile ilgili taahhüt belgeleri... Bir kısmı zikredilen bu gibi belgelerde de ülke bütünlükleri ve mevcut sınırların dokunulmazlığı teyit edilmiştir.¹⁸

Ermenistan'ın Karabağ ve çevresindeki topraklarda soykırım dahil insancıl hukuk ihlallerini de uygulayarak işgale başlaması üzerine BM Güvenlik Konseyi 1993 yılında dört ayrı karar almıştır. 30 Nisan 1993'te 822 nolu¹⁹, 29 Temmuz 1993'de 853 nolu²⁰, 14 Ekim 1993'de 874 nolu²¹ ve 12 Kasım 1993'de 884²² nolu kararlarıyla

¹⁶ Almaty Declaration of 21 December 1991.

¹⁷ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları* (İstanbul, Beta, 2004), 578.

¹⁸ Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne* (Ankara: Lalezar Kitabevi, 2006), 35-36.

¹⁹ Resolution 822 (1993).

²⁰ Resolution 853 (1993).

²¹ Resolution 874 (1993).

²² Resolution 884 (1993).

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

Azerbaycan'ın ülke bütünlüğü ve bölünmezliği ile Karabağ'ın Azerbaycan'ın parçası olduğu tespit edilmiştir.

BM sisteminin geçerli olduğu günümüz uluslararası hukuk düzeninde, BM Güvenlik Konseyi kararları bağlayıcı olup aksine hareket eden ülkelere karşı BM Şartı düzenlemeleri gereği yine Güvenlik Konseyi kararlarıyla siyasi, ekonomik, nihayet güç kullanarak yaptırımlar uygulanabilmektedir. Nitekim 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine BM Güvenlik Konseyi, önce işgale son verme kararlarını almış, belirli süreler verilerek beklemiş, işgale son verilmeyince askeri güç kullanarak Irak, Kuveyt'ten çıkarmıştır. Başka örneklerde de görüldüğü gibi BM Güvenlik Konseyi, kararları bağlayıcı olup aynı zamanda yaptırım uygulama yetkisi olan en önemli uluslararası birimdir. Bu anlamda devletlerin sınırlarını belirleme yetkisinden çok mevcut sınırların hukukiliğini tespit etme fonksiyonu son derece önemlidir. Belirtmek gerekir ki Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunun uluslararası hukuk temeli sadece BM Güvenlik Konseyi kararları değildir. Bununla beraber bağlayıcı karar alma yetkisi olan bu birimin, görevi kapsamında bölgesel ve uluslararası barışı sağlamak üzere Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğunu kararlarında beyan etmesi, uluslararası hukuk açısından geçerli olan bir durumu tespit ve teyit anlamına gelmektedir. Bu kararlara karşın Ermenistan'ın işgali 27 yıl boyunca sürdürdüğü halde Kuveyt'tekin aksine müdahale kararı almaması, AGİT Minsk grubuna havale edilen sorunun çözümsüz bırakılması olarak görülmektedir. Çünkü diaspora Ermenileri sorunu çözümsüz bırakarak işgali yasallaştırma yolunda Azerbaycan'ı uzlaşmaya zorlaması için başta Rusya, Fransa ve ABD olmak üzere Konsey'in daimi üyeleri nezdinde güçlü lobi faaliyetleri yürütmüşlerdir.²³

BM Genel Kurulu'nun konuyla ilgili 2008 yılında aldığı 10693 nolu kararında da Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve Karabağ'ın Azerbaycan'ın parçası olduğu tespit edilmiştir.²⁴ BM Genel Kurulu kararları bağlayıcı olmadığı halde bütün devletlerin temsil edildiği en üst düzey BM organıdır. Kararlarının bağlayıcı olmaması uluslararası bir sorunun çözümünde uluslararası hukuk açısından geçerli bir hususun tespitine engel olmayıp aynı zamanda BM Genel Kurulu kararlarının uluslararası kamuoyu hassasiyetini yansıtmaya ve prestij boyutu bulunmaktadır.

²³ Alaeddin Yalçınkaya, "Karabağ Sorununun Çözümsüzlüğünde AGİT Minsk Sürecinin 'Planlı' Katkısı", *Kadim Vatan Karabağ*, haz. Betül Karagöz Yerdelen – Alâeddin Yalçınkaya – İrade Memmedova (İstanbul, Divan Kitap, 2023), 87.

²⁴ GA, 10693 (2008).

Esasen bu kararda BM Güvenlik Konseyi'nin 1993'de aldığı kararlara atıfta bulunulmuş 15 yıl geçtiği halde Ermenistan'ın işgale devam ettiğine işaret edilmiştir.

Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğuna dair Ermenistan'ın uluslararası örgütlere üyelik sürecinde ilginç olaylar yaşanmıştır. Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) kuruluş antlaşması 29 Mayıs 2014'de imzalandığı halde Ermenistan bu sürece dahil edilmemiştir. Çünkü bu aşamada Ermenistan, Karabağ'ın ülkesine dahil olduğu harita sunmuş, fakat Kazakistan Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğunu belirterek bunun kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Nitekim günümüzdeki AEB resmi sitesinde de bu durum açıkça görülmektedir.²⁵ Ermenistan, daha sonra bu iddiasından vazgeçmesiyle 10 Ekim 2014'de sözleşmeye taraf olabilmıştır. Sonuç itibariyle Karabağ'daki uluslararası hukuka aykırı iddiası, ilk bakışta ilgisiz gibi görülen AEB kuruluş sürecinde teyit komplosu kabul görmemiş, diğer kurucu üyelerden yaklaşık altı ay sonra 2 Ocak 2015'de AEB üyesi olabilmıştır.²⁶

Ermenistan, aynı zamanda Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün (KGAÖ) Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile birlikte kurucu üyelerindedir. Azerbaycan, bu örgüte üye değildir. KGAÖ'nün kuruluş amaçlarının başında üye ülkelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ortak olarak korumak gelmektedir.²⁷ Azerbaycan'ın 2020'de Karabağ topraklarını kurtarma hareketi üzerine Ermenistan, üyesi olduğu bu örgütten destek istemiş, fakat her seferinde örgütün üye ülkelerin toprak bütünlüklerini garanti altına aldığı, halbuki Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olup Ermenistan tarafından işgal edildiğini, üye bir ülkenin işgal ettiği toprağın korunmasının örgütün amaçlarına uymadığı belirtilmiştir. Bu süreçte Ermenistan, Moskova'dan uzaklaşmış, örgütün bu ilgisizliğinden dolayı diğer üyeler Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı suçlamıştır.²⁸

Ermenistan, Karabağ ve çevresindeki işgalini hukukileştirme girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını dikkate alarak özellikle 10 Kasım 2020 sözleşmesinden sonra bu iddiaları yerine Hankendi (Stepanakert) merkezli Artsakh sözde Ermeni devleti üzerinden yeni stratejiler geliştirmeyi uygun bulmuştur. İşgal döneminde oluşturulan bu birim bütünüyle Ermenistan, kontrolünde olduğu halde uluslararası

²⁵ Eurasian Economic Union.

²⁶ Göhkan Katıtaş, "Avrasya Ekonomik Birliği", *Avrasya Stratejileri*, haz. Alaeddin Yalçınkaya ve Derya Tuğlu (Ankara: Astana Yayınları, 2019), 54-55.

²⁷ Önder Kara, "Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ile NATO'nun Karşılaştırılması", *Avrasya Stratejileri*, haz. Alaeddin Yalçınkaya ve Derya Tuğlu (Ankara: Astana Yayınları, 2019), 110.

²⁸ Cavid Veliyev, "Ermenistan'ın Yeniden Saldırganlaşması İsteddiği Sonuçları Getirmedi", *AA*, 19.09.2022.

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

tepkileri önlemek, uluslararası hukuk zemininde suçlu olmamak için resmen tanımadığı halde bu birimin bağımsız bir devlet olduğunu öne sürmüştür. BM tarafından tanınmayan birimler olarak sadece Abhazya, Güney Osetya ve Transdinyester tarafından tanınan bu birime, başta Fransa ve ABD olmak üzere Ermeni diasporasının güçlü olduğu ülkelerden önde gelen devlet ve siyaset adamları ziyaretler düzenleyerek meşruiyet sağlamaya çalışmışlardır. Bununla beraber Ermenistan dahil Fransa ve ABD yanında hiçbir BM üyesi devlet Artsakh'ı bağımsız devlet olarak tanımamışlardır. 19 Ekim 2023'de Azerbaycan'ın bu bölgeyi kontrol altına alma harekatı sürecinde Ermenistan'ın, burada kendi güçlerinin bulunmadığını, fakat Artsakh yönetimi bulunduğunu deklare etmesi, Azerbaycan açısından önemli bir uluslararası hukuk fırsatını yakalamasına yol açmıştır. Çünkü böyle bir devlet bulunmadığı halde uluslararası hukuk açısından bir ülkenin toprakları üzerinde böyle bir illegal otoritenin varlığının terörist örgütlenme olduğu ilan edilerek BM şartı çerçevesinde Azerbaycan, ülkesinin güvenliğini sağlama görevini yerine getirmiştir. Bu süreçte Ermenistan'ın bir uluslararası terörist örgütlenmeye destek verdiği de kayıtlara geçmiştir.

Sonuç

Karabağ'ın Azerbaycan devletinin parçası olduğu, tarihi ve kültürel gerçekler yanında günümüzde geçerli olan uluslararası hukuk kaynakları açısından tartışmasız bir durumdur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşturulan Bağımsız Devletler Topluluğu sürecindeki antlaşmalar, 1936 Sovyet Anayasası ile belirlenen ülke sınırlarının geçerliliğini ve dokunulmazlığını kabul etmiş Ermenistan da bu sözleşmelere imza atmıştır. Bu sözleşmeler olmasaydı da bir kısmına yukarıda temas edilen ülke kazanma ve kaybetme kapsamındaki uluslararası hukuk usulleri açısından Karabağ'ın Ermenistan'a aidiyeti konusunda birçok sebep bulunmaktadır.

Başta BM Güvenlik Konseyi kararları olmak üzere yukarıda temas edilen Avrasya Ekonomik Birliği, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi Ermenistan'ın üye olduğu örgütler de Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğunu tespit etmişlerdir. Belirtmek gerekir Ermenistan'ın da üye olduğu diğer bölgesel ve küresel örgütlenmelerde bunun aksine bir karar veya uygulama bilinmemektedir. Sadece Ermeni lobisinin girişimleriyle alınan aksine bazı kararlar geri tepmiş, uluslararası hukuk açısından geçerlilik kazanmamıştır.

Ermenistan'ın 27 yıl süren işgali esnasında fiili durumu hukukileştirme beklentisi Azerbaycan'ın BM Şartı çerçevesinde meşru müdafaa hakkını kullanma kapsamındaki askeri zaferiyle geri tepmiştir. Ermeni lobisinin gücünü kullanarak

uluslararası hukuku politikleştirme stratejileri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ermenistan tarafından bölgede oluşturulan Artsakh sözde devleti, Ermenistan dahil hiçbir BM üyesi devlet tarafından tanınmamış, Azerbaycan'ın bu birimi terörist olarak ilan edip ortadan kaldırması, uluslararası hukuk zemininde reddedilememiştir. Bu gerçekler dikkate alınarak Ermenistan'ın Karabağ ve çevresindeki Azerbaycan topraklarında 27 yıl süren işgali yanında köyleri ve kentleri harabeye çevirmesi, halen çoğu temizlenememiş olan mayınları döşemesi, soykırım dahil her türlü insancıl hukuk ihlallerinin tazmini, yine uluslararası hukuk zemininde gündeme getirilmelidir. Bu konuda mesela Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine ödemek zorunda kaldığı tazminat örnek alınarak Azerbaycan'ın ve vatandaşı mağdurların maddi ve manevi zararları tazmin edilmelidir. Ermenistan'ın bunu karşılayacak ekonomik gücü olmadığı dikkate alındığında Ermenistan parlamentosunda gündeme getirilen Zengezur ve civarının, diğer örneklerde olduğu gibi Azerbaycan'a devri süreci başlatılması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Almaty Declaration of 21 December 1991, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=4744>
Erişim: 04.11.2023
- Arslan Bilgin, F. "Kafkasya'nın Sovyetleştirilmesi ve Türkiye-Kafkasya İlişkileri". *Karadeniz Araştırmaları*, 20/77 (2023), 29-42.
- BOA, *Cevdet, Hâriciye*. 3866.
- Devlet, N. *Çağdaş Türk Dünyası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989.
- Doğan, İ. *Devletler Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2016.
- Eurasian Economic Union. <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-countries> Erişim: 05.11.2023.
- GA, 10693 (2008). General Assembly Adopts Resolution Reaffirming Territorial Integrity of Azerbaijan, Demanding Withdrawal of all Armenian Forces, 14 Marc 2008. <https://press.un.org/en/2008/ga10693.doc.htm> Erişim: 05.11.2023
- Gündüz, A. *Milletlerarası Hukuk*, haz. Reşat Volkan Günel. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.

Yalçınkaya, Alaeddin. 100 Yıllık Uluslararası Hukuk Mutabakatları Işığında Karabağ'ın Statüsü.

Kara, Ö. "Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ile NATO'nun Karşılaştırılması". *Avrasya Stratejileri*, haz. Alaeddin Yalçınkaya ve Derya Tuğlu. 107-127. Ankara: Astana Yayınları, 2019.

Karagöz Yerdelen, B. "Eşi Görülmemiş Tarih Hırsızlığı' Karabağ'ın Ermenileştirilmesi Projesi ve 'Kadim Vatan'da Ermeni Terörüyle İnşa Edilen 'Uluslararası Cehennem'". *Kadim Vatan Karabağ*, haz. Betül Karagöz Yerdelen vd. 17-73. İstanbul: Divan Kitap, 2023.

Katıtaş, G. "Avrasya Ekonomik Birliği". *Avrasya Stratejileri*, haz. Alaeddin Yalçınkaya ve Derya Tuğlu. 47-81. Ankara: Astana Yayınları, 2019.

Malanczuk, P. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, Seventh Revised Ed. London and New York: Routledge, 1997.

Necefli, Tofig H. – Özdal, Ahmet N. "Karabağ Tarihin Genel Hatları: Ortaçağ'dan Rus İşgaline Kadar Karabağ". *Kadim Vatan Karabağ*, haz. Betül Karagöz Yerdelen vd. 340-364. İstanbul: Divan Kitap, 2023.

Nuriyev, E. "Geopolitical Breakthrouh and Emerging Challanges: The Case of the South Caucasus". *Perceptions, Journal of International Affairs*, 6/2 (2001), 138-157.

Resolution 822 (1993). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/71/PDF/N9324771.pdf?OpenElement> Erişim: 05.11.2023

Resolution 853 (1993). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/34/PDF/N9342834.pdf?OpenElement> Erişim: 05.11.2023

Resolution 874 (1993). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/557/41/PDF/N9355741.pdf?OpenElement> Erişim: 05.11.2023

Resolution 884 (1993). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/631/20/PDF/N9363120.pdf?OpenElement> Erişim: 05.11.2023

Saydam, A. "Rus Sömürgeciliği'nde Uygulanan Demokrafik Yöntemler: Kırım ve Kafkasya Örneği". *Avrasya Etüdleri*, 3/2 (1996), 114-128.

Sevin T. *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*. İstanbul: Beta, 2004.

Tanilli, S. *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976.

Toluner, S. *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*. İstanbul: Beta, 1996.

Veliyev, C. "Ermenistan'ın Yeniden Saldırganlaşması İstedığı Sonuçları Getirmedi", *AA*, 19.09.2022. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ermenistanin-yeniden-saldirganlasmasi-istedigi-sonuclari-getirmedi/2688526> Erişim: 05.11.2023

Yalçınkaya, A. "Karabağ Sorununun Çözüsüzlüğünde AGİT Minsk Sürecinin 'Planlı Katkısı". *Kadim Vatan Karabağ*, haz. Betül Karagöz vd. 75-95. İstanbul: Divan Kitap, 2023.

Yalçınkaya, A. *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, Etnik Düğümden Küresel Kördüğüme*. Ankara: Lalezar Kitabevi, 2006.

Zickel, R.E. *Soviet Union, a Country Study*. Washington D.C.: Library of Congress, 1991.

